

Nr 15

Utlåtande i anledning av motioner om ett temporärt pris- och lönestopp.

I motionerna I:819 av herr *Thorsten Larsson m. fl.* och II:943 av herr *Dahlgren m. fl.* hemställes att riksdagen skall i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning angående möjligheterna att införa ett temporärt pris- och lönestopp, varvid särskilt konsekvenserna för låginkomstgrupperna bör belysas.

Motionerna

I Sverige pågår enligt motionärerna en utveckling i fråga om löner, priser och kostnader, som kännetecknas av att löntagarna söker kompensera sig för stigande priser medan företagarna i sin tur genom höjda priser söker få kompensation för stigande lönekostnader. Följden härav blir en inflatorisk utveckling. En metod att komma till rätta med dessa problem skulle, anser motionärerna, vara pris- och lönestopp. De medger att många argument har anförts mot denna metod men anser att den likväl i nuvarande ekonomiska läge bör tas upp till prövning. Efter utredning av frågan borde en konferens med företrädare för arbetsmarknadens parter, näringslivets organisationer och de politiska partierna få ta ställning till framkomna förslag. Motionärerna anför som stöd för sitt förslag att ett par länder i Europa i viss utsträckning tillämpar pris- och lönestopp.

Uppgifter i anslutning till motionerna

Tidigare utredningar

Fördelar och nackdelar med priskontroll diskuterades utförligt av 1954 års priskontrollutredning i betänkandet »Konkurrens och priser» (SOU 1955:45), vilket låg till grund för nu gällande beredskapslagstiftning om prisreglering. Utredningen ansåg att prisreglering borde tillgripas endast under extraordinära förhållanden. Såsom sådana betecknades krigsförhållanden och internationella prisstegringar av den omfattning som förekom under Koreakriget. Däremot borde enligt utredningen priskontroll inte användas vid en företrädesvis inhemskt betingad inflation annat än i extraordinära fall då styrkan i de inflatoriska krafterna var sådan att dessa inte kunde behärskas med generellt verkande medel.

Stabiliseringsutredningen anförde i sitt betänkande »Mål och medel i stabilise-

ringspolitiken» (SOU 1961:42) att nackdelarna med priskontroll som ekonomisk-politiskt medel är så stora att en sådan åtgärd borde komma i fråga endast i rent extraordinära situationer. Prisreglering ansågs vara ett tillämpligt medel vid en hastigt uppkommande efterfrågeinflation av kriskaraktär. Prisstegringsimpulser som under mera normala förhållanden kunde uppkomma till följd av temporära eller partiella efterfrågeöverskott borde kunna bemästras genom andra ekonomisk-politiska medel och genom konkurrensens prisreglerande effekt. I fråga om metoderna för statsmakternas påverkan på löneutvecklingen framhöll utredningen att denna påverkan borde utövas indirekt via den ekonomiska politiken. Därvid borde generellt föras en tämligen stram finans- och penningpolitik för att ett allmänt efterfrågeöverskott skulle undvikas. Samtidigt skulle genom en effektiv arbetsmarknadspolitik den fulla sysselsättningen vidmakthållas. Härigenom skulle förutsättningar kunna skapas för att löneutvecklingen komme att ligga i linje med produktivitetsutvecklingen.

I en promemoria avgiven år 1965 av en arbetsgrupp inom handelsdepartementet (stencil H 1965:2 B) diskuterades bl. a. verkningarna av en prisreglering. Enligt gruppens mening skulle dessa i allt väsentligt vara negativa. Prisreglering skulle sålunda leda till bl. a. ett minskat urval av varor, minskad priskonkurrens, tendenser till högre prisnivå än vid fri prissättning, snedvridning av produktion och varuförsörjning samt på längre sikt en långsammare tillväxttakt i ekonomin. Gruppen konstaterade vidare att endast omkring 35 procent av kostnadsinnehållet i den privata konsumtionen skulle omfattas av en prisreglering, eftersom ungefär 65 procent härav gällde områden som redan var föremål för offentlig reglering, såsom jordbrukspriser, eller som är oåtkomliga för sådan reglering, nämligen de internationellt bestämda priserna. Av företagna utredningar framgick att endast en mindre del av prisstegringen under senare år hänförde sig till den del av konsumtionen som skulle beröras av prisreglering. Gruppens slutsats var att prisreglering inte borde tillgripas annat än i sådana extraordinära lägen som avses i prisregleringslagen.

Allmän prisregleringslag

Enligt nu gällande allmänna prisregleringslag (SFS 1956:236), som har karaktär av beredskapslag, kan Konungen vid krig, krigsfara eller betydande fara för en allvarlig stegring av det allmänna prisläget inom landet förordna om prisreglering, varvid möjligheter föreligger att bl. a. förordna om s. k. högstpriser och stoppriser.

Tidigare pris- och lönereglering i Sverige

Från början av det andra världskriget tillämpades en prisreglering som grundades på lagstiftning men ofta tog formen av frivilliga överenskommelser mellan vederbörande statliga organ å ena sidan samt företag och branschorganisationer å

den andra. År 1942 infördes ett allmänt prisstopp. I samband härmed godtog löntagarorganisationerna vid överläggningar med regeringen ett lönestopp genom att lönerna avtalsvägen indexreglerades. Från år 1945 uppmjukades prisregleringen i viss utsträckning för att åter skärpas i mitten av 1948. Följande år accepterade löntagarorganisationerna på regeringens uppmaning en allmän prolongation av gällande avtal. Så skedde också år 1950. Vid årsskiftet 1950—1951 övergavs pris- och lönestoppet som en konsekvens av de starka internationella prisstegringarna i samband med Koreakriget. Priskontrollen bibehölls formellt t. o. m. år 1956. Under de sista åren av regleringens tillämpning låg dock endast en mindre del av samtliga varor och tjänster under direkt kontroll.

Pris- och löne reglering i andra länder

Utomlands har under senare år i vissa fall förekommit olika mer eller mindre ingripande former för reglering av pris- och löneutvecklingen. I uttalade ekonomiska krissituationer har även pris- och lönestopp genomförts för kortare perioder. I Storbritannien beslöts i juli 1966, då det brittiska pundet var utsatt för stark press, om ett halvårs långt pris- och lönestopp. Detta avlöstes av ett system enligt vilket skulle tillses att lönerna inte steg snabbare än produktiviteten. Även priskontroll skulle i viss utsträckning gälla. I Finland ingicks i början av år 1968 efter devalveringen av landets valuta ett avtal om olika stabiliseringsåtgärder mellan regeringen samt organisationerna på arbetsmarknaden och inom näringslivet. Enligt detta skulle lönerna inte få stiga snabbare än produktiviteten. Samtidigt skulle priskontroll införas. Avtalet förnyades år 1969. I Danmark genomfördes år 1968 ett tidsbegränsat prisstopp på bl. a. tjänster i syfte att förhindra prishöjningar föranledda av den tidigare devalveringen av den danska valutan. Motsvarande grund hade det temporära prisstopp för industrivaror och vissa jordbruksprodukter som infördes i Frankrike i augusti 1969. I Norge beslöts hösten 1969 om prisstopp i syfte att förhindra icke önskade priseffekter av omläggningen och skärpningen av konsumtionsbeskattningen vid årsskiftet 1969—1970.

Vissa statistiska uppgifter

Pris- och löneutvecklingen 1960—1970

(Procentuella förändringar)

	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970 ¹
Konsumentprisindex	2,2	4,8	2,9	3,4	5,0	6,4	4,3	1,9	2,7	3,7
Nettoprisindex ²	2,5	3,1	2,6	3,8	4,0	5,1	3,7	0,5	2,9	..
Industriarbetarlöner	8,0	8,8	7,5	8,9	10,6	9,3	8,8	7,0	9,2	..
Produktivitet ³	5,1	7,5	6,0	12,8	7,9	6,0	7,3	8,8	8,5	..

¹ Prognos enligt preliminär nationalbudget

² Avser konsumentpriser rensade med hänsyn till effekten av indirekta skatter och subventioner

³ Avser produktionsvolym per arbetstimme inom industrin

Källa: Statistiska centralbyrån

Utskottet

Erfarenheten visar att ett allmänt pris- och lönestopp, även om det är av temporär natur, kan få allvarliga negativa konsekvenser för samhällsekonomin. Ett dylikt bör därför ifrågakomma endast i extraordinära situationer, där de inflatoriska krafterna är så starka att ekonomisk-politiska åtgärder av generellt slag inte är tillräckligt verkningsfulla. Det är också blott i sådana speciella fall som — i Sverige och andra länder — mera genomgripande regleringar av priser och löner genomförts. Enligt utskottets uppfattning finns inte anledning att föranstalta om en utredning rörande pris- och lönestopp.

Utskottet hemställer alltså

att riksdagen avslår motionerna I:819 och II:943.

Stockholm den 10 mars 1970

På bankoutskottets vägnar:

C. G. REGNÉLL

Närvarande:

från första kammaren: herrar Ståhle (s), Åke Larsson (s), Palm (s), Åkerlund (m), Lundin (s), Annerås (fp) och Thorsten Larsson (cp)*;

från andra kammaren: herrar Regnéll (m), Hagnell (s)*, Franzén i Motala (s), Bengtsson i Landskrona (s), Börjesson i Glömminge (cp), Rask (s), Löfgren (fp) och Stridsman (cp).

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservation

av herr *Thorsten Larsson* (cp).

Särskilt yttrande

av herrar *Börjesson* i Glömminge (cp) och *Stridsman* (cp), vilka anför:

Takten i löne- och prisuppgången i Sverige tenderar nu åter att stiga. De problem för samhällsekonomin som den fortgående inflationen medför gör det angeläget att stabiliseringspolitiken bedrivs med tillräcklig styrka. Inflationens negativa verkningar drabbar i hög grad låginkomstgrupperna, vilkas intressen det för statsmakterna måste vara särskilt angeläget att bevaka.

I flera länder har det befunnits nödvändigt att komplettera en generell verkan-

de restriktiv ekonomisk politik med åtgärder som mera direkt inriktas på att begränsa pris- och lönestegringarna. Bl. a. har, såsom framgår av den redogörelse som utskottet ovan lämnat, i vissa fall ett temporärt pris- och lönestopp genomförts. Ett närmare studium av de erfarenheter som därvid vunnits borde enligt vår mening kunna ge viktiga idéer för utformningen av den svenska stabiliseringspolitiken. Vi förutsätter att de instanser som närmast är ansvariga för hur denna politik skall gestaltas har sin uppmärksamhet inriktad på utvecklingen i andra länder. När det gäller att vidare bearbeta de uppslag som framkommer därigenom torde en nära samverkan med arbetsmarknadens och näringslivets organisationer vara önskvärd. Genom stabiliseringskonferenser, där dessa organisationer och de politiska partierna är företrädda, borde förutsättningar kunna skapas för en bred uppslutning kring ytterligare åtgärder i stabiliseringspolitiskt syfte.